

RAQAMLI VALYUTALAR VA ULARNING MOLİYAVIY BARQARORLIKKA TA'SIRI

Xamidova Dilorom Muhitdinovna

Xalqaro Innovatsion Universiteti "Iqtisodiyot va moliya" kafedrası o'qituvchisi.

khamidovadilorom.25@gmail.ru

Anvarov Asliddin Alisher o'g'li

Xalqaro Innovatsion Universiteti "Iqtisodiyot" ta'lim yo'nalishi 2-bosqich talabasi.

asliddin.anvarov.06@mail.ru

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14772126>

Annotatsiya. Ushbu maqolaning maqsadi raqamli valyutalarning mohiyati, ularning rivojlanish tarixi va an'anaviy moliya tizimiga ta'sirini o'rganishdir. Shuningdek, raqamli valyutalarning afzalliklari va muammolari, ularning kelajak istiqbollari hamda tartibga solish masalalari ham ko'rib chiqiladi. Ular moliyaviy innovatsiyalarni rag'batlantirsada, tartibga solish va xavfsizlik masalalari tufayli to'liq qabul qilinishiga to'sqinlik qilmoqda. Raqamli valyutalar zamonaviy moliya tizimida muhim o'rin egallab, moliyaviy barqarorlikka ta'sir ko'rsatmoqda

Kalit so'zlar: Raqamli valyutalar, kriptovalyutalar, Markaziy bank raqamli valyutalari, blokcheyn texnologiyasi, moliyaviy barqarorlik, pul-kredit siyosati, moliyaviy innovatsiyalar, moliyaviy inklyuziya, xalqaro to'lov tizimlari, iqtisodiy xavfsizlik, moliyaviy texnologiyalar, iqtisodiy samaradorlik.

ЦИФРОВЫЕ ВАЛЮТЫ И ИХ ВЛИЯНИЕ НА ФИНАНСОВУЮ СТАБИЛЬНОСТЬ

Аннотация. Цель данной статьи — изучить природу цифровых валют, их историю развития и влияние на традиционную финансовую систему. В нем также рассматриваются преимущества и проблемы цифровых валют, их будущие перспективы и вопросы регулирования. Хотя они поощряют финансовые инновации, проблемы регулирования и безопасности препятствуют их полному внедрению. Цифровые валюты занимают важное место в современной финансовой системе и влияют на финансовую стабильность.

Ключевые слова: цифровые валюты, криптовалюты, цифровые валюты Центрального банка, технология блокчейна, финансовая стабильность, денежно-кредитная политика, финансовые инновации, финансовая инклюзивность, международные

платежные системы, экономическая безопасность, финансовые технологии, экономическая эффективность.

DIGITAL CURRENCIES AND THEIR IMPACT ON FINANCIAL STABILITY

Abstract. *The purpose of this article is to study the nature of digital currencies, their history of development and their impact on the traditional financial system. It also examines the benefits and challenges of digital currencies, their future prospects, and regulatory issues. While they encourage financial innovation, regulatory and security issues hinder their full adoption. Digital currencies occupy an important place in the modern financial system and affect financial stability*

Keywords: *Digital currencies, cryptocurrencies, Central Bank digital currencies, blockchain technology, financial stability, monetary policy, financial innovation, financial inclusion, international payment systems, economic security, financial technologies, economic efficiency.*

Hozirda olib borilayotgan islohatlar samarasini yanada oshirish, davlat va jamiyatning har tamonlama va jadal rivojlanishini uchun shart-sharoitlar yaratish, mamlakatimizni modernizatsiya qilish hamda hayotning barcha sohalarini liberallashtirish bo'yicha ustuvor yo'nalishlardan biri bo'lib, iqtisodiyotni yanada rivojlantirish va liberallashtirish hisoblanadi. Ta'kidlash joizki, global jahon moliyaviy –iqtisodiy inqirozi davrida ham mamlakatimiz bank-moliya tizimi barqaror o'sish suratlari saqlab qoldi. Bugungi kunda bank tizimi Respublikamiz iqtisodiyotining eng tez rivojlanayotgan segmentlaridan biri bo'lib, sohadagi aktivlar, kapital darajasi, kredit qo'yilmalari va investitsion amaliyotlar hajmi kabi asosiy ko'rsatkichlarning o'sish sur'atlari buni yaqqol tasdiqlamoqda. Pul-kredit siyosati davlatlarning iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda muhim vosita bo'lib, inflyatsiya, iqtisodiy o'sish, va moliyaviy barqarorlikni ta'minlashda asosiy rol o'ynaydi.

Raqamli valyutalar orqali pul massasini nazorat qilish, likvidlikni oshirish va monetar siyosatni tezkor amalga oshirish imkoniyatlari sezilarli darajada kengayadi. Shu bilan birga, raqamli valyutalar tizimi orqali iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlash va kiberxavfsizlik masalalariga ham alohida e'tibor qaratilishi zarur. Raqamli valyutalar, ayniqsa kriptovalyutalar, so'nggi o'n yillikda moliya sohasida eng muhim innovatsiyalardan biri sifatida paydo bo'ldi. Bitcoin 2009-yilda yaratilganidan beri, raqamli valyutalar soni va turli-tumanligi sezilarli darajada oshdi (Nakamoto, 2008). Ular nafaqat yangi to'lov vositasi sifatida, balki an'anaviy moliya tizimiga jiddiy ta'sir ko'rsatuvchi omil sifatida ham e'tirof etilmoqda.

1. Raqamli valyutalarning paydo bo'lishi va rivojlanishi
2. Blokcheyn texnologiyasi va uning raqamli valyutalar uchun ahamiyati
3. Raqamli valyutalarning an'anaviy moliya tizimiga ta'siri
4. Raqamli valyutalarning afzalliklari va muammolari
5. Raqamli valyutalarni tartibga solish masalalari

Raqamli valyutalar moliyaviy tizimni modernizatsiya qilish va monetar siyosatni optimallashtirish uchun yangi vosita hisoblanadi. Ular naqd pulga muqobil sifatida ichki va xalqaro to'lov tizimlarining samaradorligini oshirishi, moliyaviy inklyuziyani kuchaytirishi hamda iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlashda muhim rol o'ynaydi.

Raqamli valyutalarning moliyaviy barqarorlikka salbiy ta'siri

Raqamli valyutalarning joriy etilishi moliyaviy tizimda yangi xatarlarni keltirib chiqarishi mumkin. Xususan, ularning tartibga solinishi va xavfsizlik masalalari dolzarb bo'lib, bu omillar moliyaviy barqarorlikka salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Raqamli valyutalarning paydo bo'lishi va rivojlanishi g'oyasi 1980-yillarda paydo bo'lgan bo'lsa-da, amaliy tatbiq etilishi Bitcoin bilan 2009-yilda boshlandi (Chaum, 1983; Nakamoto, 2008). Keyinchalik Ethereum, Ripple va boshqa ko'plab kriptovalyutalar paydo bo'ldi. 2023-yil oxiriga kelib, dunyoda 10000 dan ortiq kriptovalyuta mavjud bo'lib, ularning umumiy bozor kapitallashuvi 1 trillion dollardan oshib ketdi (CoinMarketCap, 2023). Blokcheyn texnologiyasi: Blokcheyn texnologiyasi raqamli valyutalarning asosiy texnologik poydevori hisoblanadi. U markazlashtirilmagan, xavfsiz va shaffof tranzaksiyalarni amalga oshirish imkonini beradi. Blokcheyn nafaqat moliya sohasida, balki boshqa ko'plab sohalarda ham qo'llanilmoqda.

Raqamli valyuta — bu kompyuter tizimlarida, xususan, internet orqali saqlanadigan, uzatiladigan va muomalada bo'lgan valyuta shakli bo'lib, u jismoniy shaklga ega emas. Raqamli valyutalar kriptovalyutalar, virtual valyutalar va markaziy bank raqamli valyutalarini (CBDC) o'z ichiga oladi. Ular an'anaviy valyutalarga o'xshash xususiyatlarga ega bo'lsa-da, faqat raqamli shaklda mavjud bo'lib, onlayn tranzaksiyalarni tez va samarali amalga oshirish imkonini beradi.

Raqamli valyutalarning eng muhim xavf omillaridan biri bu kiberxavfsizlikdir. Tahlillar ko'rsatganidek, raqamli valyutalarning joriy etilishi texnologik infratuzilmaning yaxlitligi va xavfsizligini talab qiladi. Markaziy bank raqamli valyutalarni muvaffaqiyatli joriy etish uchun zamonaviy xavfsizlik choralarini ko'rishi zarur.

Kiberhujumlar va raqamli to'lov tizimlarining xavfsizlik darajasi past bo'lsa, bu raqamli valyutalar tizimiga bo'lgan ishonchni pasaytirishi mumkin. Shu sababli, texnologik infratuzilma va xavfsizlik masalalari raqamli valyutalarning samarali ishlashida hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Muhokama natijalariga ko'ra, raqamli valyutalar O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki uchun pul-kredit siyosatini yanada samarali boshqarish imkoniyatlarini yaratadi. Inflyatsiyani nazorat qilish, xalqaro savdoni rag'batlantirish, likvidlikni oshirish va moliyaviy inklyuziyani kengaytirish bo'yicha kutilayotgan natijalar raqamli valyutalarning joriy etilishi O'zbekiston iqtisodiy tizimiga ijobiy ta'sir ko'rsatishi mumkinligini ko'rsatmoqda. Ammo ushbu natijalarga erishish uchun Markaziy bank raqamli valyutalarni joriy etishda texnologik infratuzilmani rivojlantirish, xavfsizlik choralarini kuchaytirish va moliyaviy tizimning barcha bo'g'inlarini muvofiqlashtirishi kerak. Shu bilan birga, xalqaro tajribalarni o'rganish va moslashtirish, shuningdek, aholining moliyaviy savodxonligini oshirish ham muhimdir. Kriptovalyuta — bu raqamli yoki virtual valyuta bo'lib, u kriptografiya usullari yordamida himoyalangan va markaziy bank yoki hukumat kabi markaziy organ tomonidan nazorat qilinmaydi. Kriptovalyutalar blokcheyn texnologiyasiga asoslangan bo'lib, bu ularning tarqatilgan va markazlashtirilmagan tarzda ishlashini ta'minlaydi. Ular to'lov vositasi sifatida ishlatilishi mumkin va ba'zi hollarda investitsiya maqsadlarida ham qo'llaniladi. Kriptovalyutalarning qiymati bozor talab va taklifiga bog'liq holda o'zgarib turadi.

Moliyaviy barqarorlik — bu moliyaviy tizimning (moliyaviy muassasalar, bozorlar va infratuzilmalar) ehtimoliy shoklar va nomutanosibliklarga bardosh bera olishi va moliyaviy vositachilik funktsiyalarini uzluksiz bajarish qobiliyatidir.

Bu holatda moliya tizimi iqtisodiyotga zarur moliyaviy xizmatlarni taqdim etishda davom etadi, iqtisodiy o'sish va barqarorlikni ta'minlaydi.

An'anaviy moliya tizimiga ta'siri: Raqamli valyutalar an'anaviy moliya tizimiga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Ular to'lov tizimlarini yanada samarali va arzon qilish, moliyaviy xizmatlardan foydalanish imkoniyatini kengaytirish va yangi investitsiya imkoniyatlarini yaratish orqali moliya sektorini o'zgartirmoqda (Barrdear and Kumhof, 2021). Afzalliklar va muammolar: Raqamli valyutalarning asosiy afzalliklari qatoriga tezkor va arzon tranzaksiyalar, global miqyosda foydalanish imkoniyati, shaffoflik va xavfsizlik kiradi. Biroq, narxning beqarorligi, tartibga solish muammolari, xavfsizlik xavflari va energiya sarfi kabi muammolar ham mavjud. Tartibga solish masalalari: Ko'pgina mamlakatlar raqamli valyutalarni tartibga solish bo'yicha turli yondashuvlarni qabul qilmoqda.

Ba'zi davlatlar ularni to'liq taqiqlagan bo'lsa, boshqalari esa qonuniy to'lov vositasi sifatida tan olmoqda. Tartibga solish masalalari hali ham global miqyosda hal qilinmagan asosiy muammolardan biri hisoblanadi (Houben and Snyers, 2020).

Raqamli valyutalar moliya sektorida inqilobiy o'zgarishlarga olib kelmoqda. Ular an'anaviy bank tizimidan tashqarida moliyaviy operatsiyalarni amalga oshirish imkonini beradi, bu esa moliyaviy xizmatlardan foydalanish imkoniyatini sezilarli darajada oshiradi. Ayniqsa, rivojlanayotgan mamlakatlarda, bank xizmatlari yetarli darajada rivojlanmagan hududlarda bu juda muhim ahamiyatga ega (Auer and Böhme, 2020). Blokcheyn texnologiyasi raqamli valyutalarning asosiy innovatsion komponenti hisoblanadi. U nafaqat tranzaksiyalarni xavfsiz va shaffof amalga oshirish imkonini beradi, balki "aqlli shartnomalar" kabi yangi imkoniyatlarni ham taqdim etadi. Bu esa moliyaviy xizmatlarning yangi turlarini yaratish va mavjudlarini takomillashtirish imkonini beradi. Biroq, raqamli valyutalarning keng tarqalishi bir qator muammolarni ham keltirib chiqarmoqda. Narxning yuqori darajada o'zgaruvchanligi ularni ishonchli to'lov vositasi va qiymat saqlash vositasi sifatida ishlatilishiga to'sqinlik qilmoqda.

Bundan tashqari, xavfsizlik masalalari, jumladan, kiberxujumlar va firibgarlik holatlari ham jiddiy muammo hisoblanadi. Tartibga solish masalalari ham dolzarb bo'lib qolmoqda.

Ko'pgina mamlakatlar raqamli valyutalarni qanday tartibga solish kerakligi borasida ikkilanmoqda. Bir tomondan, innovatsiyalarni rag'batlantirish va moliyaviy tizimni modernizatsiya qilish zarurati mavjud bo'lsa, boshqa tomondan, iste'molchilarni himoya qilish va moliyaviy barqarorlikni ta'minlash muhim ahamiyatga ega (Financial Stability Board, 2022).

Raqamli valyutalarning kelajagi ko'p jihatdan ularning tartibga solinishi va texnologik rivojlanishiga bog'liq. Markaziy banklar tomonidan chiqariladigan raqamli valyutalar (CBDC) kabi yangi yondashuvlar paydo bo'lmoqda, bu esa raqamli valyutalar va an'anaviy moliya tizimi o'rtasidagi farqni yanada kamaytirishi mumkin (Auer, Cornelli and Frost, 2020).

Kriptovalyutalar raqamli texnologiyalarning rivoji natijasida yuzaga kelgan va moliyaviy operatsiyalarni vositachilarsiz amalga oshirish imkonini beradigan yangi aktivlar turidir. Bitcoin va Ethereum kabi valyutalar markazlashtirilmagan tarmoqlar asosida ishlaydi va an'anaviy moliya tizimiga sezilarli darajada ta'sir qilmoqda.

Raqamli valyutalar moliyaviy barqarorlikka ijobiy va salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Ularning samarali joriy etilishi va boshqarilishi uchun tartibga solish va xavfsizlik masalalariga alohida e'tibor qaratish lozim.

Raqamli valyutalar moliya sohasida muhim innovatsiya hisoblanadi va ular an'anaviy moliya tizimiga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Ular moliyaviy xizmatlardan foydalanish imkoniyatini kengaytirish, tranzaksiya xarajatlarini kamaytirish va yangi investitsiya imkoniyatlarini yaratish orqali moliya sektorini o'zgartirmoqda. Biroq, raqamli valyutalarning to'liq qabul qilinishi vaintegratsiyasi uchun bir qator muammolarni hal qilish kerak. Narx barqarorligi, xavfsizlik, tartibga solish masalalari va energiya sarfi kabi muammolar hali ham dolzarb bo'lib qolmoqda. Kelajakda raqamli valyutalar va an'anaviy moliya tizimi o'rtasidagi chegara tobora xiralashib borishi kutilmoqda. Markaziy banklar tomonidan chiqariladigan raqamli valyutalar kabi yangi yondashuvlar bu jarayonni yanada tezlashtirishi mumkin.

Umuman olganda, raqamli valyutalar moliya sohasida muhim o'zgarishlarni keltirib chiqarmoqda va ularning ahamiyati kelgusi yillarda yanada ortishi kutilmoqda. Shu bilan birga, ularning rivojlanishi va tartibga solinishi bo'yicha global hamkorlik va muvozanatli yondashuv zarur bo'ladi.

REFERENCES

1. Auer, R. and Böhme, R., 2020. The technology of retail central bank digital currency. BIS Quarterly Review, March. [Auer, R. va Böhme, R., 2020. Chakana savdo markaziy bank raqamli valyutasi texnologiyasi. BIS choraklik sharhi, mart.]
2. Auer, R., Cornelli, G. and Frost, J., 2020. Rise of the central bank digital currencies: drivers, approaches and technologies. BIS Working Papers, 880. [Auer, R., Cornelli, G. va Frost, J., 2020. Markaziy bank raqamli valyutalarining yuksalishi: harakatlantiruvchi kuchlar, yondashuvlar va texnologiyalar. BIS ish hujjatlari, 880.]
3. F. Sharopov "Raqamli valyutalar va ularning an'anaviy moliya tizimiga ta'siri. (2024). *conference on the role and importance of science in the modern world*, 1(9), 237. <https://www.universalconference.us/universalconference/index.php/crismw/article/view/2784>
4. M. Saporboeva "Raqamli valyutalar muomalasini tashkil etish sharoitida pul-kredit siyosati samaradorligini oshirish yo'llari" maftunasaporboeva@gmail.com "Journal of science-innovative research in uzbekistan" jurnali volume 2, issue 10, 2024. october ResearchBib Impact Factor: 9.654/2024 ISSN 2992-8869
5. Safarov S.S. "O'zbekiston Raqamli valyutalarning hozirgi moliyaviy tizim rivojlanishiga ta'siri" e-mail:solixjons@gmail.com

6. Bozarov, D. (2022). PROBLEMS OF SYSTEMS OF LINEAR ALGEBRAIC EQUATIONS. *Science and Innovation*, 1(2), 163-171.
7. Uralovich, B. D. (2023). About the properties of networks. *Academia Science Repository*, 4(04), 353-357.
8. Bozarov, D. (2023). Methods of developing economic competence on the basis of interdisciplinary relationship. *Modern Science and Research*, 2(12), 131-137.
9. Ibroximovna, M. S. (2024). FACTORS OF DEVELOPING OF INTERCULTURAL COMMUNICATION COMPETENCE IN TEACHING ENGLISH TO CADETS OF MILITARY UNIVERSITY. *Лучшие интеллектуальные исследования*, 15(1), 159-163.
10. Musayeva, S. I. (2024, May). DEVELOPMENT OF INTERCULTURAL COMMUNICATION COMPETENCE OF CADETS USING INTERACTIVE METHODS. In *Proceedings of International Conference on Scientific Research in Natural and Social Sciences* (Vol. 3, No. 5, pp. 276-284).
11. Maxmudovna, G. M., Olimovich, T. E., & Uralovich, B. D. (2021). Types and uses of mathematical expressions. *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal*, 11(3), 746-749.
12. Olimov, K. T., Tulaev, B. R., Khimmataliev, D. O., Daminov, L. O., Bozarov, D. U., & Tufliyev, E. O. (2020). Interdisciplinary integration—the basis for diagnosis of preparation for professional activity. *Solid State Technology*, 246-257.